

MAXIMA „SCOPUL SCUZĂ MIJLOACELE” ÎN ACTIVITATEA OMULUI POLITIC AL SOCIETĂȚII MOLDOVENEȘTI

Cristina LAZARIUC

Universitatea Tehnică a Moldovei

***Abstract:** As the political transformations and the transitional process is a condition that favors the machiavellianism's manifestation and continuity in politics, the same, the machiavellian behavior serves as a determinant factor of the postponement of the transition's end and the democratical consolidation. In the Moldovan politics, the quote "the end justifies the means" is applied increasingly, becoming the pulse of the political actions and the general rule of the political game. The political man of the transition perceives and applies the quote "the end justifies the means" in terms of personal interests, personal advantages, which are a priority for him, social interest being only an argument of his actions. A Machiavellian politician is one who doesn't know what the honor of the given word signifies.*

***Cuvinte cheie:** scop, mijloc, machiavellism, politică, om politic, politician, putere politică.*

Nu se poate folosi o riglă strâmbă pentru a trasa o linie perfect dreaptă, sau o furcă fără dinți pentru a umple o căruță cu paie așa cum nu putem utiliza un mijloc imoral pentru un scop moral. În anul 1520, în calitate de principal îndrumător al principelui în activitatea sa, Machiavelli considera că trebuie să fie „interesul de stat”: „...prin urmare faptele tuturor oamenilor și mai ales a principilor pentru care nu există un alt criteriu de judecată trebuie privite numai din punct de vedere al rezultatului lor. Principele să-și propună deci să învingă în luptă și să-și păstreze statul, iar mijloacele lui vor fi oricând socotite onorabile și fiecare le va lauda” [1, p. 57-64]. Dacă pentru interesul politic sunt necesare și utile dreptatea, onoarea, jurământul, morala, el le va respecta. Dar, dacă este nevoie, în numele interesului de stat sunt acceptabile și încălcarea promisiunilor, ipocrizia, tirania, trădarea și chiar crima politică. Așadar, principiul vieții politice declarat de celebrul Machiavelli este: „scopul scuză mijloacele”. Cât de actual este acest principiu astăzi și cum se aplică în practică? Care sunt condițiile și mediul de circumstanțe în care această afirmație este valabilă?

Înainte de a aborda aceste probleme este necesar de a analiza semnificația celor trei poli conceptuali spre care oscilează afirmația machiavellistă: om politic, scop și mijloc:

- Pe de o parte, un **om politic** sau **politician** este o persoană cu un rol important în activitatea politică, adică aceste două noțiuni coincid, cu anumite excepții funcționale și instituționale. Pe de altă parte, un om politic, în înțelesul strict al cuvântului, este acel individ care, prin conduită, ținută și prezență publică, reprezintă un model pentru societate. Mai mult, este cel care are viziune despre organizarea nevoilor colective. În schimb, politicianul desemnează persoana angajată în lupta pentru putere, deci pentru ocuparea unei poziții importante în administrația de stat sau în aparatul politic, dar care își folosește calitățile politice în interes propriu, egoist și de moment, urmărind să parvină. Astfel, în vocabularul politic, politicianul, a căpătat deseori conotații peiorative, el desemnând acel individ veros, hulpav și rău, spre deosebire de omul politic, care reprezintă idealul de împlinire profesională, tinzând să ocupe poziții de putere, folosindu-se de viclenie și de protecția altora, în vederea realizării unor scopuri egoiste [2, p. 192].

- **Scopul politic** reprezintă starea posibilă a unui sistem de acțiuni sau a unui obiect care nu este fizic necesar. Scopul implicit presupune existența la persoană a intereselor și necesităților, căci scopul nu este altceva decât finalitatea în realizarea intereselor, iar interesele nu sunt altceva decât o expresie a necesităților, care și sunt scopurile sus menționate.

- **Mijloacele** reprezintă ceea ce servește ca instrument pentru realizarea unui scop politic; posibilități (materiale sau morale sau bani, timp și oameni) de care dispune omul politic pentru înfăptuirea unui anumit scop politic.

Orice relație politică se instituie printr-o acțiune politică, presupunând, deci, existența a doi poli, a căror interacțiune generează o relație: **agentul** (subiectul) și **obiectul** asupra căruia se exercită acțiunea sau influența agentului. Mediarea dintre acești doi poli este realizată de **scop**, expresie a raporturilor deterministe dintre cauză și efect, care includ posibilitățile de transformare a obiectului în funcție de structura complexă a intereselor, motivațiilor (fizice, psihice, afective), aspirațiilor, dorințelor și idealurilor. Caracterul acestei medieri este dat de **mijloacele** (intelectuale, tehnice, morale), care arată posibilitățile reale ale agentului de a influența obiectul pentru atingerea scopului. Astfel, analizând triada fundamentală a activității politice: agent politic (om politic) - mijloc – scop politic, deducem următoarele legități:

1. Orice acțiune politică eficientă are la bază un lanț format din trei verigi: agentul politic – mijlocul – scopul politic. Niciodată un scop atins printr-un mijloc greșit nu va rezista mai mult decât însuși mijlocul. Lanțul acțional, exact ca orice lanț, cedează atâta timp cât în structura sa există o verigă slabă;

2. Mijlocul, utilizat pentru atingerea scopului politic, diferențiază omul puternic de cel slab, tipologizată în dependență de criteriul axiologic. Pentru a determina gradul moralității acțiunii politice a unui om politic, acesta trebuie eliberat de influența oricărui factor extern care l-ar putea dezorienta sau determina să facă altceva decât îi dictează valorile personale acumulate pe parcursul vieții. Omul politic puternic nu asimilează niciodată viciile societății, ci absoarbe valoarea și virtutea;

3. Felul în care omul politic selectează și utilizează mijloacele pentru a-și atinge scopurile depinde de puterea lui moral-spirituală; și nu doar depinde dar și o etalează. În așa mod omul politic decide dacă are sau nu importanță modul prin care își atinge un scop sau merge peste orice principiu;

4. Dacă abordăm afirmația machiavelistă ca argument pentru îndreptățirea acțiunii politice deducem următoarele:

- *Scopul scuză mijloacele*, iar necesitatea scuză scopul. Omul nu poate trăi fără un scop, fără o direcție, fără o finalitate oarecare spre care să-și orienteze acțiunea. Este împotriva firii. Cu alte cuvinte necesitatea creează scopul și atingerea scopului scuză mijloacele. În lumea politică necesitatea primordială a oricărui om politic reprezintă obținerea, exercitarea și menținerea puterii politice, care devine și scop în sine, iar mijloacele în acest sens sunt rareori raportate la dimensiunea moralității.

Analizând multidimensional societatea moldovenească, în general, și, în cerc mai restrâns, sfera politică observăm că afirmația „scopul scuză mijloacele” este din ce în ce mai des aplicată, devenind mobil al acțiunii politice și regula generală a jocului politic. Undeva prin secolul al XVI-lea Niccolo Machiavelli afirma, în opera sa *Principele*, că **scopul scuză mijloacele**. Astăzi, 5 secole mai târziu, într-un nou mileniu, unii consideră că expresia are o bază foarte bine argumentată. Lumea politică a ajuns în punctul în care, nu mai contează gradul de rudenie, relațiile de prietenie, de conviețuire într-o comunitate, relațiile de colegialitate, se ignoră drepturile celorlalți și obligațiile personale - primează doar faptul că politicianul rămîne hipnotizat de tendința de a-i fi cât mai bine propriei persoane, indiferent de mijloacele pe care le folosește pentru a ajunge la această stare „hiperegoistă”. Trebuie să recunoaștem că mai sunt și cazuri în care aceasta afirmație este plauzibilă, cazuri în care se urmărește un scop nobil, o cauză nobilă, dar cu părere de rău, așa cazuri sunt destul de rare. De obicei omul politic avînd un scop în față nu se prea interesează despre calea ce trebuie s-o parcurgă pentru a-l atinge, apelînd la metode nu prea oneste. Uneori această afirmație este utilizată ca argument cu valoare de scuză. Alteori ea devine cea mai preferată scuză pentru a justifica lipsa timpului, în situații critice sau hipercritice, cînd pielea proprie devine mult mai valoroasă în raport cu consecințele sociale, economice și politice ale acțiunii întreprinse.

Scena politică moldovenească este plină de oameni politici, unii chemați, alții aleși, iar alții apărînd de nicăieri. În lipsa unor programe politice binearticulate, partidele politice pun accentul preponderent pe personalitățile cu o oarecare pondere în viața social-politică moldovenească. Cu alte cuvinte omul politic, sau mai bine zis politicianul devine mobilul de propulsie a partidului politic spre miezul puterii, adică spre activitatea sa ulterioară în cadrul instituțiilor de stat. Astfel fenomenul machiavelismului pe scena politică moldovenească se observă mai mult dacă analizăm grupul politicianilor, decât grupul oamenilor politici. Pentru a conferi studiului exactitate și calitate ar trebui să ne orientăm privirea atît asupra politicianilor mai mult sau mai puțin „puri”, cît și asupra politicianilor care datorită pe unde abilităților, pe unde „norocului” (orientarea în favoarea proprie a unor circumstanțe nou-apărute) au devenit oameni de stat. Astfel observăm următoarele manifestații ale machiavelismului în politica moldovenească:

1. **Cei care mai ieri dădeau tonul astăzi părăsesc fotoliile parlamentare** (Iurie Roșca și PPCD care pînă în 2009 au fost prezenți în toate legislaturile Parlamentului Republicii Moldova independente; Serafim Urechean și AMN);

2. **Cineva care nu a fost cunoscut deloc, devine pe neașteptate o vedetă de prim-plan** (Dorin Chirtoacă – primarul Chișinăului, Vlad Plahotniuc devenit peste noapte actor politic de prim rang – vice-președintele legislativului);

3. **În ajun și după alegeri se formează alianțe** (din ce în ce mai „originale”: Alianța pentru Integrare Europeană, care este stabilă și echilibrată doar la nivel declarativ. În realitate, însă liderii partidelor componente nu ezită să se critice și să se discrediteze reciproc);

4. **Dușmanii devin peste noapte aliați** (PCRM și PPCD) **și viceversa** (PCRM și Marian Lupu care părăsește partidul „natal” în favoarea PDM).

5. **Cu scopul de a trece pragul următoarelor alegeri unii actori politici:**

- **riscă să adopte un comportament politic nedeterminat**, frecvent atunci cînd în competiția electorală actorul politic, indiferent de doctrina promovată și de locul ocupat pe eșichierul politic, își schimbă brusc

orientările conform anumitor factori, fie de ordin extern sau intern. În acest context drept exemplu elocvent servesc imaginea și declarațiile Partidului Comuniștilor din Republica Moldova și a liderului acestuia, V.Voronin, în campania electorală din 2001, bazate pe mitul aderării Moldovei la Comunitatea Rusia - Belarusi, pentru ca în electorala - 2005 orientările lor deja să se schimbe plenar prin prisma mitului aderării Moldovei la Uniunea Europeană;

- **caută agitați noi „brand”-uri electorale** ((PD și Marian Lupu: Liderul democraților, Dumitru Diacov, i-a cedat lui Marian Lupu conducerea partidului și primul loc în lista de candidați la electoralele din 29 iulie 2009, plasându-și numele pe modestul loc șase care, din fericire i-a asigurat un mandat în parlament. Plus la aceasta, pentru ca scopul propus să fie atins cu și mai multă certitudine, la denumirea partidului a mai fost adăugat și numele fostului comunist – *Partidul Democrat (Marian Lupu)*.) (PL și Dorin Chirtoacă: Primarul Chișinăului, bucurându-se de popularitate și recunoaștere în rîndul electoratului, a candidat pe lista electorală a PL, renunțînd de două ori succesiv la mandatul de deputat) Vorbim aici de paradoxul “locomotivelor de partid”, atribuit mai ales Partidului Democrat, care în iulie 2009 a obținut o victorie tranșantă la alegeri datorită personalității lui M.Lupu sau Partidului Liberal, a cărui “locomotivă” este considerat D.Chirtoacă, primarul Chișinăului. Deci, paradoxul în cauză nu este altceva decît o consecință a caracterului personalizat al partidelor politice din Republica Moldova.;

- **întocmesc planuri B** (Marian Lupu și funcția de Președinte al Republicii Moldova: dacă nu prin PCRM, atunci prin AIE);

- **se cuplează cu partidele de guvernămînt** („mariajele” AMN-PLDM, MAE-PL)

- **sau ascund ași în mîneacă** (Mihai Ghimpu și revizuirea Constituției Republicii Moldova, în condițiile nealegerii repetate a Președintelui Republicii Moldova și evitării alegerilor anticipate repetate). Aceasta mai ține și de încălcarea în procesul concurenței politice a limitelor jocului politic democratic, a cadrului legislativ. În Republica Moldova nu rareori urmărim acea situație paradoxală cînd se schimbă regulile jocului în timpul jocului, fenomen prezent atît în timpul guvernării comuniste, care în campania electorală modifica legislația electorală pe ultima sută de metri (pragul electoral, interzicerea blocurilor), cît și a guvernării liberal-democrate, care a inițiat modificarea Constituției pentru a evita alegerile anticipate.

6. Migrația politică sau cum mai este numită **trădarea politică** este la fel un fenomen destul de răspîndit în ultima vreme la noi, fenomen care demonstrează și mai mult preluarea de către mulți politicieni a principiului machiavellismului în calitate de slogan în lupta perpetuă pentru putere. Sub tot felul de pretexte ce țin de binele public, valorile democrației și progresul social politicienii noștri uită de loialitatea față de un partid politic, declarîndu-se nemulțumiți de politica acestuia, pentru a jura devotament pentru un altul. Astfel în ultimii ani am fost martori ai așa procese migraționale ca : Marian Lupu din PCRM în PDM, Vladimir Țurcan din PCRM în Partidul „Moldova Unită”, Veaceslav Untilă din AMN în MAE, Igor Dodon din PCRM în PSRM, devenind ulterioare brand-uri electorale pentru următoarele alegeri. Adevărata esență a dinamismului interpartitnic iese ușor la iveală de îndată ce deducem adevăratul scop urmărit de acești „turiști” politici, atîta timp cît mijloacele utilizate sunt evidente. Poate pentru unii scopul politic urmărit este cariera, pentru alții – liderismul partitnic, pentru alții – schimbarea statutului politic (din om politic în om de stat), toate, însă, se reduc la unul și același – puterea politică.

7. Abandonul electoral ce se manifestă prin renunțarea la continuarea campaniei pentru ocuparea unei funcții eligibile (președinte, loc în parlament sau în organismele locale). Acest fenomen are loc fie în rezultatul unei înțelegeri politice (de exemplu Victor Bodiu, candidatul PLDM la funcția de primar al capitalei, în alegerile locale generale din 5 iunie 2011, după polemici aprinse cu contracandidatul său Dorin Chirtoacă (PL), renunță la campanie, declarîndu-l pe acesta din urmă ca cel mai potrivit pentru funcția de primar), fie drept consecință a unor acțiuni de compromitere din partea adversarilor, prin difuzarea de informații reale sau inventate despre comportamentul candidatului.

8. Absenteism parlamentar – comportament adoptat în ultimii ani preponderent de partidul de opoziție, PCRM, manifestat prin absențe la ședințele legislativului sau părăsirea acestora în timpul desfășurării. Prin această practică se urmărește întîrzierea sau blocarea adoptării unor legi, atragerea opiniei publice asupra imposibilității de colaborare dintre putere și opoziție, din motiv că politica dusă de guvernare este una anticonstituțională și antisocială. Este vorba aici de paradoxul “opoziția – actor nonpolitic”, ce întruchipează tendința actorului puterii de a marginaliza și ignora opoziția politică, fapt dovedit din plin de guvernarea comunistă. Deși la început, după alegerile parlamentare din mai 2009, comportamentul ei față de opoziție era unul orientat spre formula “dialog-negociere-compromis”, pe parcurs, odată cu eșuarea alegerii șefului statului, el revine la formula “ignorare-atac-eliminare” a opoziției. Unele tendințe asemănătoare le observăm și între guvernarea liberal-democrată și opoziția comunistă. Este drept că aceasta din urmă, prin atacurile dure și permanente asupra guvernării, apoi prin absența demonstrativă la ședințele Parlamentului, demonstrează o poziție distructivă față de orice efort al Alianței de a normaliza situația în țară.

9. **“Răzbunarea și răspunsul cu aceeași monedă”** [3, p.191] caracteristic, de obicei, actorilor puterii. În acest sens practica politică moldovenească atestă tendințe de răzbunare a tuturor guvernărilor de pînă acum (fie deschisă sau latentă) asupra oponentilor, predecesorilor care au guvernat. Și astăzi în comportamentul politicienilor, indiferent de orientare (de exemplu, V.Voronin, M. Lupu sau M.Ghimpu), nu există prea multe deosebiri, ei se impun prin același mecanism al răzbunării, aceleași închideri de microfoane și privare de exprimare, aceleași declarații supărătoare, folosind unul împotriva altuia metode de luptă ale adversarului.

10. **Corupție politică** – utilizarea funcțiilor politice și administrative pentru scopuri ilegale și imorale – primire de mită, vindere de informații, de funcții, facilitare de speculații financiare în folos propriu – acțiuni care în ultimă instanță urmăresc obținerea unui avantaj economic sau politic. Motivul este că – așa cum ne avertizează Machiavelli – majoritatea oamenilor își urmăresc propriile lor ambiții mai mult decît interesul public și „nu fac niciodată nimic mai bun atunci cînd sunt forțați” [4, p.71]. Rezultatul este o tendință continuă a puternicelor grupuri de interes de a perturba echilibrul formei de guvernămînt în favoarea propriilor lor interese egoiste, introducînd astfel semința corupției în organismul politic și punîndu-i în primejdie libertatea. Așadar, corupția este un fenomen social negativ, care rezidă în folosirea de către persoane a funcției deținute și a posibilităților legate de ea în scopul obținerii ilicite a unor venituri, bunuri materiale sau a altor foloase și avantaje personale. Oricît de paradoxală ar părea expresia „corupție acceptată de societate”, la moment, în Republica Moldova, putem vorbi anume despre o asemenea formă a corupției.

11. **Cumătrism, năvășism și nepotism politic** – Simplă coincidență sau nu, dar Mihai Ghimpu, unchiul primarului Dorin Chirtoacă, are relații nu doar la primarie, ci și în Guvern. Este cumătru cu actualul ministru al transporturilor și infrastructurii drumurilor, liberalul Anatolie Șalaru. Nici premierul Vlad Filat nu duce lipsă de rude cu imunitate parlamentară. Nașul de cununie al prim-ministrului este deputatul democrat Anatolie Ghilaș. Vlad Filat mai este cumătru cu actualul ministru de stat, Victor Bodiu, (pe care, iar din simplă coincidență, la înaintat la funcția de primar al capitalei din partea PLDM, în alegerile locale generale din 5 iunie 2011) în timp ce nașul său, Anatolie Ghilaș, este cumătru cu ministrul dezvoltării regionale și construcțiilor, Marcel Răducan, și cu deputatul democrat, Valeriu Guma. Valeriu Guma este cel care a botezat copiii ginereului lui Dumitru Diacov, Gabriel Stati. Diacov la rîndul său ar fi cumătru cu Vlad Filat și cu Valeriu Guma. Fostul deputat democrat, Oleg Serebrian, îl are ca naș pe liberal democratul, ministrul afacerilor externe și integrării europene, Iurie Leancă. Presa scrie de exemplu că Dumitru Todoroglo, fostul ministru al agriculturii ar fi cumnatul liderului PCRM, Vladimir Voronin. Este adevărat că exploatarea poziției politice pentru interese și profiluri personale este puternic respinsă în multe culturi, cu toate că este intens practică atît pe căi directe, cît și indirecte. Avînd în vedere aceste realități, trebuie stabilit faptul că exploatarea relațiilor deosebit de *personale* este profund imorală.

Această paletă a machiavellismelor politice demonstrează manifestarea intensă în politica moldovenească a politicianismului (comportament politic bazat pe practici imorale), creionînd imaginea omului politic cu orientări și convingeri paradoxale și, desigur, cu capacități de transformare democratică la fel de paradoxale. Aici avem și declarații democratice și imitare a exercițiului democratic, și standarde duble (a declara una și a face alta) și chiar triple (a gîndi într-un fel, a declara alta și a face altceva) în comportament, fapt care se regăsește în manifestările sus-menționate, caracteristice atît guvernărilor, cît și opoziției de pînă acum. Dacă scopul pentru omul politic/politicianul este puterea politică, atunci principiul machiavellismului pentru omul politic/politicianul s-ar reduce la afirmația: **Puterea politică scuză mijloacele...** și auzind aceasta, pîrticica machiavelică din fiecare din noi ar spune că nu sună rău deloc, nici imoral chiar. În politică machiavellismul este perceput ca scuză pentru justificarea anumitor acțiuni politice, uitîndu-se cu desăvîrșire că *Scopul scuză mijloacele* - în logica lui Machiavelli - doar dacă se respectă o condiție: ca scopul să fie o cauză înaltă, adică un scop nobil. Atunci, cît de nobilă poate fi puterea politică ca scop? În fond, nu scopul scuză mijloacele, ci mijloacele înnobilează scopul. Astfel, cu cît societatea este mai liberă, cu cît politica de stat este susținută de tot mai mulți cetățeni, cu atît mai puțin loc rămîne pentru „machiavellism” în acest stat.

Bibliografie:

1. Machiavelli N. *Princepele*. – București, 1980.
2. Tămaș S. *Dicționar politic. Instituțiile democrației și cultura civică*. – București, 1993.
3. Saca V. *Fenomenul transformări democratice între mentalitate și comportament (cazul Republicii Moldova)*. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). №1 (LII), – Chișinău: USM, 2011.
4. Skinner Q. *Machiavelli*. – Chișinău, 2001.